

УДК 338.32.053.4

Л. В. Гапоненко,
пошукач, Європейський університет

ФОРМУВАННЯ МОДЕЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

На основі теоретичних і методологічних визначень сутності поняття "економічний механізм" та розгляду декількох моделей взаємозв'язку економіки та екології запропоновано модель економіко-екологічного механізму сталого розвитку аграрних підприємств в фізиковому регіоні.

Based on theoretical and methodological definitions of essence "economic mechanism" and consider several models of the relationship of economy and ecology, proposed the model of economic and ecological sustainable development of agricultural machinery business risk in the region.

Ключові слова: сталий розвиток, моделювання економічних та екологічних цілей, економіко-екологічний механізм, "суспільство — природа — виробництво".

Key words: sustainable development, modeling economic and environmental objectives, economic and ecological mechanism, "nature — society — production".

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сільськогосподарська діяльність у тому вигляді, як вона ведеться нині, опосередковано є джерелом великої кількості захворювань людини внаслідок забруднення шкідливими та екологічно небезпечними агрохімікатами природного життєвого середовища. В першу чергу, йдеться про забруднення питної води і продовольства, їх низьку екологічну якість. Все це, на нашу думку, зумовлено дією таких чинників:

— надмірне залучення в аграрний оборот земельних і водних ресурсів;

— зростання до критичних рівнів у багатьох землеробських регіонах антропогенних навантажень не лише на агроєкосистеми, а й на природне середовище в цілому;

— екологічно та економічно невиправдане "захоплення" природо-перетворювальною діяльністю під гаслом створення нормальних природних умов

Рис. 1. Схема економіко-екологічного механізму сталого розвитку аграрних підприємств Закарпатської області

для ведення інтенсивного сільськогосподарського виробництва;

— порушення екологічно оптимальних співвідношень між ріллею, природними кормовими угіддями, багаторічними насадженнями, з одного боку, і площами під лісами та водоймами, а також так звану "дику природу" — з іншого.

Зазначене є результатом, як справедливо висловлюються деякі дослідники [1; 3; 5], застосування суто технократичної моделі розвитку АПК, яка зорієнтована переважно на індустріально-хімічні, надмірно енергомісткі екстенсивні методи, способи, технічні й технологічні засоби ведення агропромислового виробництва, особливо сільського господарства. Внаслідок застосування на практиці цієї моделі в Україні на одиницю агропродовольчої продукції витрати праці, енергетичних, матеріально-технічних, земельних і водних ресурсів у 5—10 разів більші, ніж у середньому по країнах, наприклад, Євросоюзу [2].

На сучасному етапі розвитку людської цивілізації взаємозв'язок, взаємозалежність й взаємозумовленість економіки та екології мають стабільну тенденцію до посилення і поглиблення. Відтак, процеси екологізації економіки й економізації екології слід розглядати як найважливішу передумову переведення складної суперсистеми "суспільство — природа — виробництво" на модель сталого функціонування в довгостроковій перспективі.

Конкретним завданням наших досліджень відповідно до його об'єкта (АПК Закарпаття) є розробка економіко-екологічного механізму сталого розвитку аграрних підприємств у зоні ризику підтоплення від повенів. Для цього було розроблено модель механізму, яка включає п'ять основних складових (рис. 1).

1) способи захисту території від підтоплення;

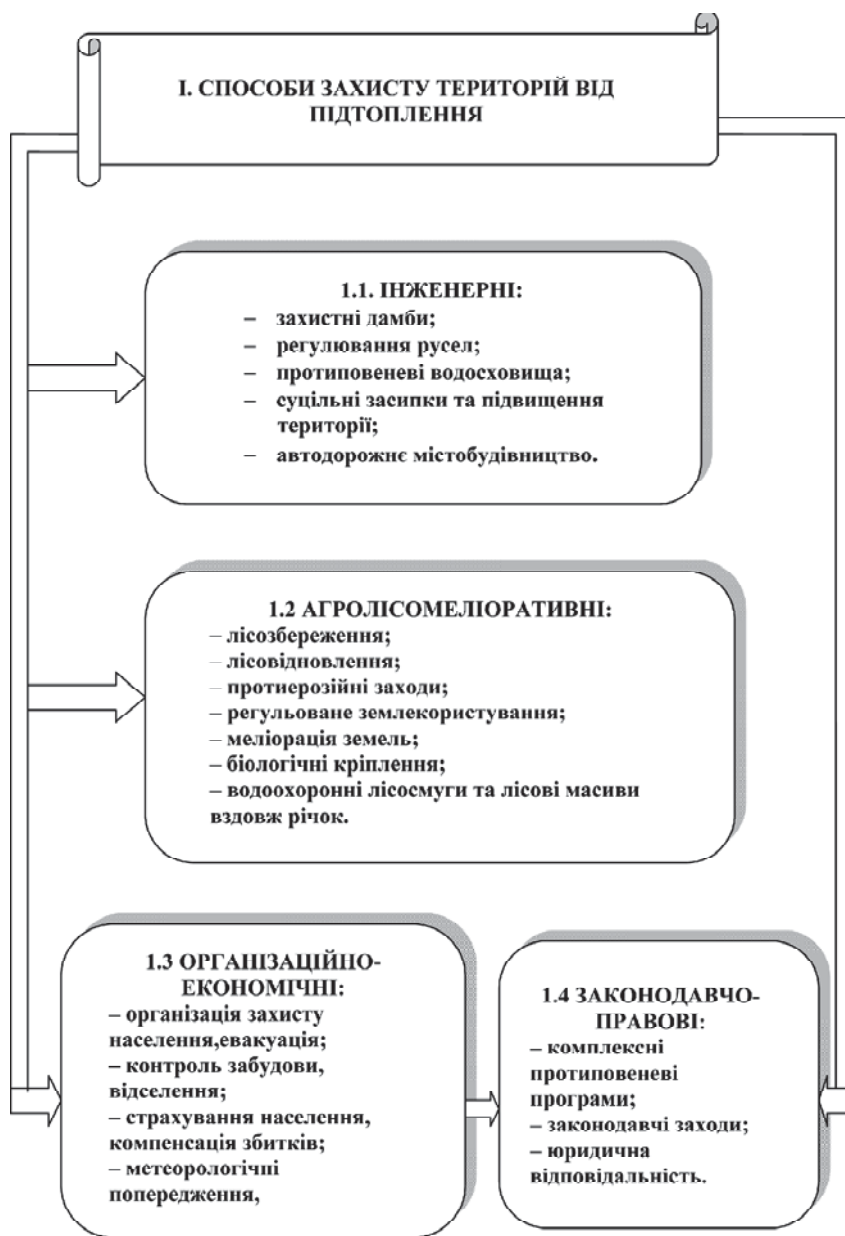
2) управління інвестиціями для захисту території;

3) законодавче та нормативно-правове забезпечення;

4) економіко-фінансове забезпечення;

5) система сталого розвитку аграрних підприємств в зоні підтоплення.

Для кожної складової економіко-екологічного механізму (ЕЕМ) нами детально запропонова-

Рис. 2. Перша складова ЕЕМ "Способи захисту територій від затоплення"

но підсистеми заходів, алгоритмів дій для досягнення економічних функцій кожної окремої підсистеми та в цілому для всього ЕЕМ.

Так, для першої складової "Способи захисту територій від підтоплення" (рис. 2) нами запропоновано чотири таких способи захисту:

1) інженерні (захистні дамби, регулювання русел, протиповеневі водосховища, суцільні засипки та підвищення території, автодорожнє містобудівництво);

2) агролісомеліоративні (лісозбереження, лісовідновлення, протиерозійні заходи, регульоване землекористування, меліорація земель, біологічні кріплення, водоохоронні лісосмуги та лісові масиви вздовж річок);

3) організаційно-економічні (організація захисту населення, евакуація, контроль забудови,

Рис. 3. Друга складова ЕЕМ "Управління інвестиціями для захисту територій"

відселення, страхування населення, компенсація збитків, метеорологічні попередження, прогнозування повеней);

4) законодавчо-правові (комплексні протиповеневі програми, законодавчі заходи, юридична відповідальність).

Для другої складової ЕЕМ "Управління інвестиціями для захисту територій" (рис. 3) розроблено чотири підрозділи, де визначаються:

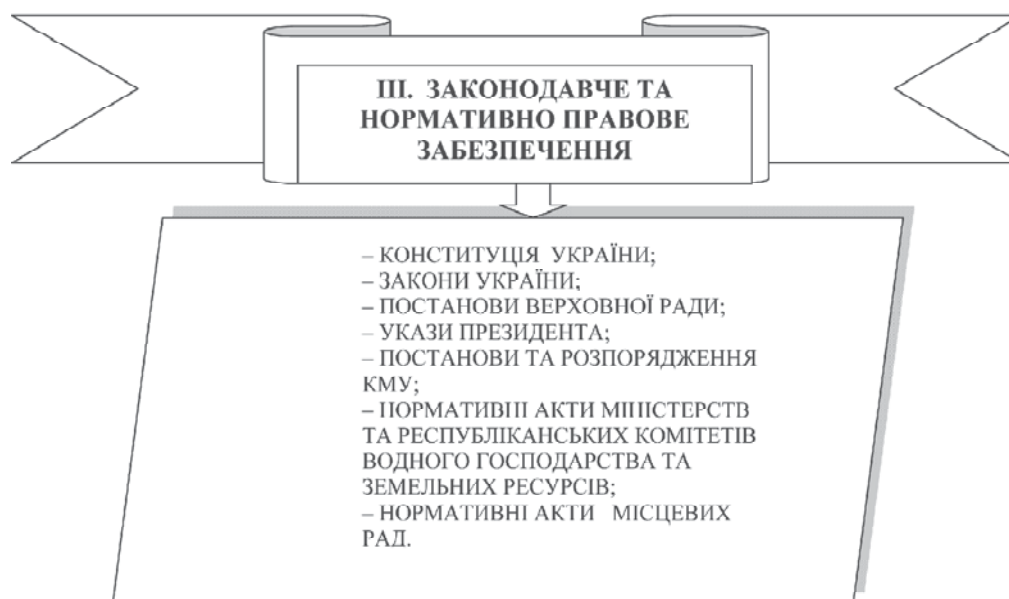
1) класифікація інвестицій (за функціональним призначенням, за джерелами інвестування, за рівнем управління, за формою прояву, за характером результатів, що досягаються);

2) принципи управління інвестиціями (ефективність, системність, оптимальність, стабільність);

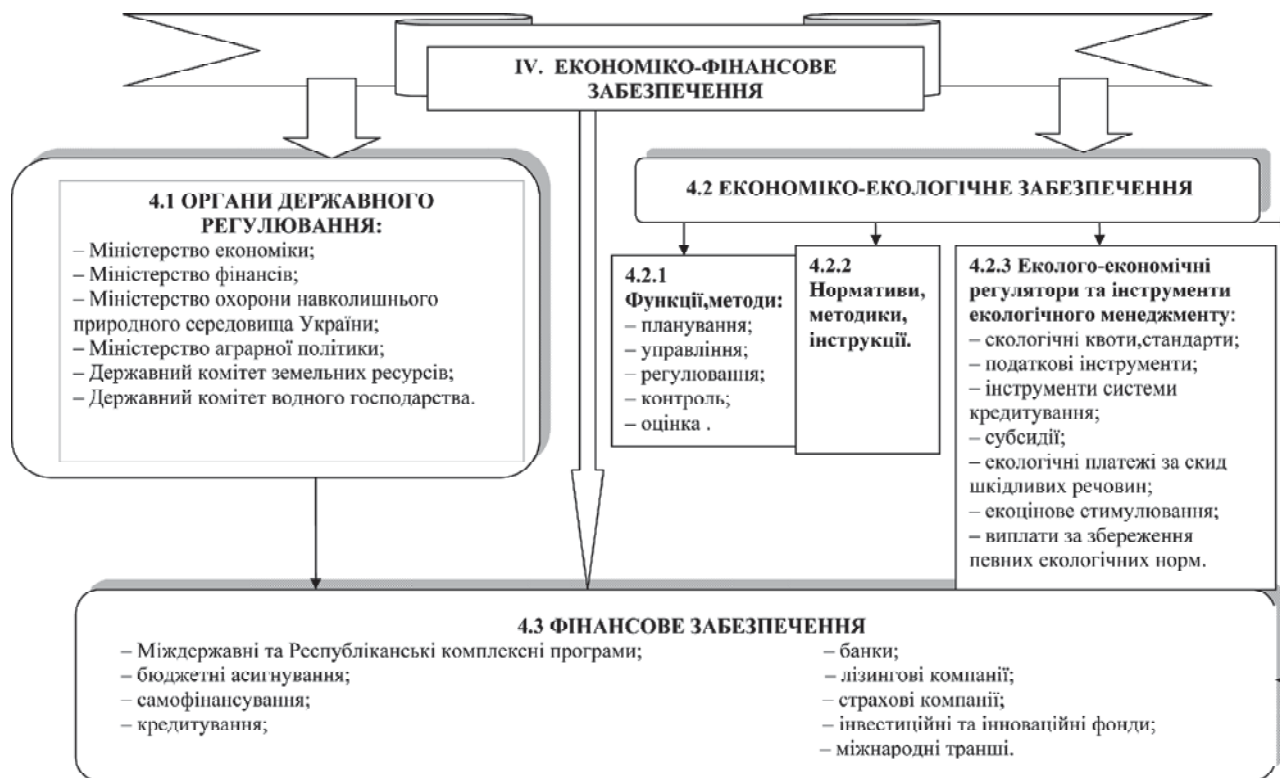
3) методи прийняття управлінських рішень на етапах: проектування, будівництва, реконструкції, модернізації на основі багатоваріантного підходу;

4) кінцевий результат — підвищити загальну соціальну, екологічну та економічну ефективність протипаводкових заходів.

Особливої уваги заслуговує зміст і структура четвертої складової економіко-екологічного механізму (рис. 5). Тут виокремлено три підрозділи: 1) органи державного регулювання, 2) економіко-

Рис. 4. Третя складова ЕЕМ "Законодавче та нормативно-правове забезпечення"

Рис. 5. Четверта складова ЕЕМ "Економіко-фінансове забезпечення"

екологічне забезпечення; 3) фінансове забезпечення. Основним для наших досліджень став другий підрозділ. У ньому детально вивчались і проводились розрахунки, з врахуванням функцій і методів планування і управління, різних методик та інструкцій, еколого-економічних регуляторів та інструментів екологічного менеджменту.

Запропоновано врахувати екологічні квоти і стандарти, податкові інструменти, інструменти системи кредитування, субсидії, екологічні платежі за скидання шкідливих речовин; виплати за збереження певних екологічних норм.

Щодо п'ятої складової ЕЕМ "Система сталого розвитку аграрних підприємств у зоні підтоплення" (рис. 6), то нами виокремлено чотири підсистеми:

- 1) оптимізація регульованого землекористування;
- 2) організаційно-економічні заходи;
- 3) техніко-технологічні заходи;
- 4) розвиток соціальної інфраструктури і благоустрою сільських територій.

Відповідно до кожної підсистеми проводились наукові дослідження вченими-економістами та фахівцями других напрямів як вищих аграрних навчальних закладів, так і науково-дослідних установ Західного регіону України [3; 4].

Щодо перших двох підсистем, то нашими дослідженнями зроблено удосконалення окремих елементів і організаційно-економічних процесів.

Відповідно до вищезапропонованого економіко-екологічного механізму сталого розвитку аграрних підприємств у зоні підтоплення, використовуючи деякі елементи його складових, проана-

лізуємо результати застосування ЕЕМ на прикладі Верboveцької сільської ради Виноградівського району, територія якої знаходиться у межах Передгірської низовини.

За цільовим призначенням земельний фонд в межах сільської ради поділяється на землі сільськогосподарського призначення 89,8 %, в т.ч. 21,7% це землі, які потребують постійного внесення мінеральних та органічних добрив для покращення їх агрохімічних властивостей. У минулому на сільськогосподарських землях проведено меліорацію земель гончарним дренажем та системою відкритих каналів. Це вимагає особливого підходу до використання цих земель. Потрібно дотримуватись цілісності земельних масивів, щоб не пошкодити мережу гончарних дренажів, що призведе до втрати їх функцій відведення води у канали.

Ділянки для ведення товарного сільськогосподарського виробництва на земельних частках (паях) знаходяться у власності громадян, тому оптимізація регульованого землекористування (підсистема) є індивідуально проблемною. При формуванні землекористування сільських господарств пропонуємо проведення їх укрупнення шляхом довгострокової оренди земельних часток (паїв). Після цього — провести організацію використання ріллі сільських господарств у системі польових та динамічних сівозмін, що дасть змогу використовувати систему полів з урахуванням екологічних особливостей території; швидко реагувати на наукові досягнення у сфері вдосконалення технологій вирощування культур; враховувати динамічність кон'юнктури ринку збуту сільсько-

Рис. 6. П'ять складова ЕЕМ "Система сталого розвитку аграрних підприємств у зоні підтоплення"

господарської продукції.

При організації використання сільськогосподарських земель використано агроекологічний підхід, коли визначається ступінь відповідності якості ґрунтів оптимальним вимогам культур. Нами розроблено проект організації використання земель на території сільської ради. Для організації ефективного землекористування на сільськогосподарських землях пропонується утворити приватно-орендне підприємство "Варта", яке б спеціалізувалося на виробництві продукції тваринництва молочно-м'ясного напрямку з розвинутим виробництвом зернових.

Враховуючи агроекологічну придатність земель та потребу в сільськогосподарських угіддях, 25,2 га орних малопродуктивних земель та 167,1 га пасовищ трансформовано у сіножаті. Рілля у господарстві використовується у системі двох польових та трьох динамічних сівозмін загальною площею 468,4 га. Для забезпечення тваринництва кормами запроєктовано кормову сівозміну площею 128,5 га. Пасовища та сінокоси використовуються у системі сінокосо- та пасовищезміни з загінним способом випасання худоби (запроєктовано гуртову ділянку площею 119,9 га). Економічна ефективність проектних рішень щодо організації використання земель сільськогосподарського підприємства визначається валовою продукцією рослинництва (81,3 ц/га), валовим доходом продукції (2078,6 тис. грн.), умовним чистим доходом — 1061,7 тис. грн. та рентабельністю сільськогосподарської продукції — 51 %.

ВИСНОВКИ

Різке загострення екологічних проблем в Україні за останні два-три десятиліття — це результат діяння цілого ряду чинників не лише соціаль-

но-економічного, а й, насамперед, техніко-технологічного, організаційного й іншого спрямування. Основними з них, на нашу думку, слід вважати всезростаюче та екологічно не виважене нарощування протягом усього періоду масштабів екстенсивного розвитку продуктивних сил і надмірну експлуатацію природних ресурсів, наслідком такого розвитку, надто природо-, енерго- та ресурсомістка структура вітчизняної економіки. Зокрема, землемісткість одиниці валового внутрішнього продукту нині в 3—5 разів, водомісткість — у 5—7, а енергомісткість — у 7—9 разів вища, ніж у розвинених західноєвропейських країнах.

Література:

1. Галушкіна Т.П. Концептуальні основи та організаційно-економічний механізм екологічного менеджменту в Україні: автореферат дис. докт. ек. наук 08.08.01 / ІПРЕЕД НАНУ. — К., 2001. — 37 с.
  2. Прадун В.П. Сталий розвиток регіональних агропромислових комплексів / НАН України ін-т економіки. — Київ, 2005. — 256 с.
  3. Руденко Л.Г. Сталий розвиток: пошуки моделей для України / Проблеми сталого розвитку. — К.: НАНУ, 1998.
  4. Ступень М., Богіра М., Казьмір П., Флекей З. Екологічні, економічні та технологічні аспекти використання земельних ресурсів // Землевпорядний вісник. — 2007. — № 5. — С. 15.
  5. Третяк А.М., Бабміндра Д.І. Земельні ресурси України та їх використання. — К.: ТОВ "ЦЗРУ", 2003. — 143 с.
  6. Шиян Д.В. Сталий розвиток сільського господарства: виникнення, сутність і зміст. // Економіка АПК. — 2006. — № 5. — С. 35.
- Стаття надійшла до редакції 04.10.2009 р.*